

'Eén college jeugdliteratuur is niet genoeg'

Jeugdliteratuur weg uit Leiden?

Met onder meer:

Interview Helma van Lierop: *Een vrouw met een missie* ♦ Enquête: *Jeugdliteratuur moet blijven* ♦ Interview Renate Dorrestein: *'Iedereen die wil leren schrijven, lijkt op elkaar'* ♦ En verder: Essay Tanja Simons: *'Ik heb ook nu niet uijt mij alderbest geschreven'* ♦ Recensie tentoonstelling en catalogus *Stad van boeken*

JAARGANG 5 (2008) NUMMER 1

MEETJAAR

TIJDSCHRIFT
VOOR LEIDSE
NEERLANDICI

Colofon

**Jaargang 5 Nummer 1
april 2008**

Metaal

Tijdschrift voor Leidse neerlandici
ISSN 1573-6210

Metaal verschijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid onder studenten en docenten van de Leidse opleiding Nederlandse taal en cultuur en onder de leden van Siegenbeek, Alumnivereniging Leidse Neerlandici. Voor andere belangstellenden is een jaarabonnement (EUR 12,50) beschikbaar.

Postadres

Opleiding Nederlandse taal en cultuur
Postbus 9515
2300 RA Leiden

E-mail en website

metaal@siegenbeek.nl
www.siegenbeek.nl

Redactie

Emma Anbeek, Marjon Bakker,
Elzelien van den Beukel, Berry Dongel-
mans, Nels Fahner, Pauline Hogerhe-
ijde, Dennis Klaver, Marijn Klok, Ludo
Jongen, Suzanne de Werd (coördinator)
en Astrid van Winden (eindredactie)

Aan dit nummer werkten mee
Rick Honings, Peter Jurgens en Tanja
Simons

Opmaak

401 Publicaties, Alex van Egmond

Druk en oplage

Labor Vincit, Leiden
350 exemplaren

Beeldmateriaal

Tekeningen:
Ardi Warnar
Foto's:
Helma van Lierop: CPNB.

INHOUD

REDACTIONEEL

Glas water..... 3

INTERVIEW

Helma van Lierop..... 4
Elzelien van den Beukel en Marijn Klok

ENQUÊTE

Jeugdliteratuur moet blijven..... 7
Pauline Hogerheijde

GASTSCHRIJVER

Interview met Renate Dorrestein 9
Suzanne de Werd

ESSAY

'Ik heb ook nu niet uijt mij
alderbest geschreven' 12
Tanja Simons

UIT HET VELD

Ergens tussen schoonheid en
effectiviteit 15
Peter Jurgens

RECENSIE

Een stad met een ziel..... 17
Rick Honings

OPROEP

Adopteer een dispuut 20

NOSTALGIE

Lea Dasberg als inspirerende
leermeester 21
Helma van Lierop

Glas water

'But for the professors in the academy, for the humanities in general, misery is more amenable to analysis: happiness is a harder nut to crack.'

Ian McEwan: *Saturday*

Met spanning werd er begin dit jaar uitgezien naar het rapport van de commissie-Dijsselbloem. Eindelijk zou duidelijk worden waar het was misgegaan in het onderwijs. Van die fouten zouden we kunnen leren. Onderwijs is van levensbelang voor de samenleving. Maar na een paar dagen van politieke opwindning ging de storm weer gewoon liggen in het glas water.

Ook aan de Leidse Faculteit der Letteren rommelt het. De organisatiestructuur moet totaal worden omgegooid, omdat de kas moet kloppen. De BAMA-programma's moeten worden aangepast, want ook hier moeten inkomsten en uitgaven met elkaar in evenwicht zijn. En ofschoon het vak Kinder- en Jeugdliteratuur door vele studenten wordt gevolgd en het (educatieve en wetenschappelijke) werk en de inzet van bezetster van de Annie M.G. Schmidt-leerstoel hoog gewaardeerd worden, zal het vak verdwijnen: er is immers geen geld.

'Ons' glas water zal ook wel weer tot bedaren komen, of kunnen we misschien beter de uitdrukking 'vechten tegen de bierkaai' gebruiken? Wetenschap

versus geld... het is een oneerlijk gevecht. Maar laten we het positief blijven benaderen. In deze editie van *Metaal* vieren we het tienjarig bestaan van de Annie M.G. Schmidt-leerstoel door middel van een groot interview met de bekleedster ervan, Helma van Lierop. Ook presenteren we de resultaten van een grote enquête over het vak jeugdliteratuur onder studenten Nederlands. De uitkomst is eenduidig: Jeugdliteratuur moet blijven! In de rubriek Nostalgie komt de jeugdliteratuur eveneens aan bod: Helma vertelt daarin over haar 'leermeester' Lea Dasberg.

Verder in dit nummer een interview met Renate Dorrestein over haar ervaringen tijdens het gast-schrijverschap, een essay van Tanja Simons over de brieven van Aagje Luijtsen en een recensie van *Leiden: stad van boeken* door Rick Honings. De rubriek *Uit het veld* is ditmaal in handen van Peter Jurgens, die schrijft over zijn loopbaan van neerlandicus tot consultant bij Boer & Croon. Nestel u dus met dit tijdschrift op de bank, een glas wijn onder handbereik; water kunt u altijd nog schenken.

WEBSITE SIEGENBEEK VERNIEUWD

Siegenbeek heeft een nieuwe website! U kunt er terecht voor nieuws over de vereniging en over onze komende activiteiten, zoals de jaarlijkse alumnidag en algemene ledenvergadering in het voorjaar en de Siegenbeeklezing in november. Ook zijn oude edities van het tijdschrift *Metaal* online als Pdf na te lezen.

We hebben inmiddels aansluiting gevonden bij de reguliere site van de Opleiding Nederlandse taal en cultuur. Dit maakt het mogelijk om de site regelmatig te verversen met nieuwsberichten en andere informatie.

Via de vertrouwde URL www.siegenbeek.nl wordt u automatisch naar de nieuwe website gebracht. De nieuwe site is ook te vinden via de thuispagina van de Opleiding Nederlands:

www.letteren.leidenuniv.nl/Nederlands. Klik hier bij het tussenkopje alumni op 'alumnivereniging'. Rechtstreekse toegang is eveneens mogelijk, via de URL: www.letteren.leidenuniv.nl/nederlands/alumni/alumnivereniging.jsp

Een vrouw met een missie

Helma van Lierop: 'Eén college jeugdliteratuur is niet genoeg'

Na tien mooie jaren komt er mogelijk een einde aan het bijzonder hoogleraarschap jeugdliteratuur van Helma van Lierop. Wat er na dit semester zal gebeuren met jeugdliteratuur aan de Universiteit Leiden is een raadsel, maar Helma heeft nog meer dan genoeg andere noten op haar zang. 'Er gebeurt echt heel veel.'

'Tien jaar geleden solliciteerde ik op de vacature van de Universiteit Leiden. Ik dacht eerlijk gezegd niet dat ik aangenomen zou worden. De andere sollicitanten waren heel erg goed, dus ik schatte mijn kansen niet hoog in.' Toch werd ze aangenomen en sindsdien (september 1998) is Helma een halve dag in de week in Leiden te vinden, als bijzonder hoogleraar jeugdliteratuur op de Annie M.G. Schmidtleerstoel. Ze is de enige hoogleraar jeugdliteratuur in Nederland.

Maar na tien jaar is het mogelijk voorbij. Het is nog maar de vraag of de leerstoel wordt voortgezet. 'Het Leids Universitair Fonds (LUF) financiert een bijzonder hoogleraar voor maximaal tien jaar en daarna moet de faculteit het zelf zien te bekostigen. En dat is een probleem, omdat de faculteit geen geld heeft. Als de leerstoel vervalt, dan zou ik dat erg jammer vinden, want als iemand met een bepaalde deskundigheid weggaat, wordt er vervolgens minder aandacht aan dat gebied besteed. Neem bijvoorbeeld Peter van Zonneveld, als hij weg zou gaan, verdwijnt er ook specifieke kennis over de Indische literatuur. Hetzelfde geldt voor Eep Francken met zijn kennis over de Zuid-Afrikaanse literatuur.' Als de leerstoel gecontinueerd wordt, dan zou het mooi zijn als er een jonger iemand zou worden aangesteld, zodat de studie van de jeugdliteratuur ook op de lange termijn gegarandeerd is. Mocht de faculteit liever geen vervanger willen, dan wil Helma graag blijven.

Ze had graag gezien dat jeugdliteratuur in die tien jaar in Leiden een volwassener discipline was geworden. 'Ik heb toch te weinig tijd gehad. Jeugdliteratuur is een wezenlijk onderdeel van de letterkunde. Eén college over jeugdliteratuur als onderdeel van een groter college in het eerste jaar, volstaat niet. Waar het kan moet jeugdliteratuur geïntegreerd worden in andere vakken.'

Rooskleurig

Op de Universiteit van Tilburg, waar Helma vast in dienst is, lijkt dit beter te lukken. 'Daar is het een verplicht onderdeel van de studie Algemene Cultuurwetenschappen, dus heb je iets meer mogelijkheden. Overigens ben ik in Leiden niet de enige die zich met jeugdliteratuur bezighoudt. Berry Dongelmans heeft er ook onderzoek naar gedaan.'

Helma blijft altijd positief. Zo ziet ze de huidige positie van de jeugdliteratuur in het algemeen rooskleurig. 'Jeugdliteratuur is door de tijd heen zichtbaarder geworden. Tegenwoordig gebeurt er echt heel veel. Kijk bijvoorbeeld naar literaire prijzen, de aandacht in literaire tijdschriften en het onderwijs. Dat is echter allemaal niet op universitair niveau, en dat is zonde. Ik probeer die twee werelden te combineren. Ik gebruik mijn contacten om dingen met elkaar te verbinden.'

En contacten heeft ze genoeg, zo blijkt uit haar tien pagina's lange cv. Tijdens het interview laat ze regelmatig een bestuur of jury vallen waar ze ook nog in zit. Alles om de jeugdliteratuur onder de aandacht te brengen. 'Maar het blijft lastig om echt grote dingen in Nederland van de grond te krijgen omdat we maar een klein taalgebied zijn. We moeten al snel over de grens.'

Over die grens gebeurt een hoop, maar het is volgens Helma niet altijd even makkelijk om erbij betrokken te raken. 'In Duitsland zijn er

een stuk of vijf, zes leerstoelen jeugdliteratuur, en in Engeland is er ook een master. Ook wordt er veel gepubliceerd. Maar ze zijn heel erg op zichzelf gericht. Kijken minder dan wij over de grenzen heen. Dat maakt het moeilijk om in het buitenland te publiceren. Ik doe mijn best een buitenlands netwerk op te bouwen, ga elke twee jaar naar een congres. Ook maak ik deel uit van de *advisory committee* van de IRSL: International Research Society for Children's Literature.' En al dit netwerken heeft succes. 'Ik ben bezig met een Duitse en Franse publicatie.'

Een leven vol lobbyen en de jeugdliteratuur onder de aandacht brengen zorgt voor een volle, maar vooral ook versnipperde werkweek. 'Vandaag ben ik eerst in Leiden. Zo meteen ga ik door naar Amsterdam voor een vergadering, en daarna heb ik om zes uur nog een vergadering in Utrecht.' Wordt het haar nooit eens te veel? 'Een voordeel van mijn werk is dat ik veel vrijheid heb om zelf mijn tijd in te delen. Toen mijn kinderen klein waren, kon ik altijd bij alle belangrijke dingen zijn, omdat ik niet altijd naar elke vergadering toe hoefde. Maar of de kinderen vinden dat ik te vaak weg was, dat weet ik niet. Ik heb weleens overwogen om te stoppen. Uiteindelijk heb ik dat niet gedaan, want ik had gelukkig een hele goede oppas!'

Ridder Rikki

Helma begon aan een studie Nederlands in de tijd dat de jeugdliteratuur langzaam onder de aandacht kwam. 'In de jaren zeventig was er een zekere democratisering aan de gang op de universiteit. Studenten Nederlands vonden dat er niet alleen meer aandacht besteed moest worden aan hoogwaardige literaire teksten, maar ook aan 'mindere' lectuur. En zo kwam de jeugdliteratuur in beeld. Eigenlijk vanuit een verkeerd motief dus, want er werden ook toen al mooie kinderboeken geschreven.' Ook op de Katholieke Universiteit Nijmegen (tegenwoordig Radboud Universiteit), waar Helma studeerde, woei deze frisse wind. 'Bert Vanheste was een hoogleraar in Nijmegen die aangesteld was na de democratisering. Hij stelde in zijn colleges de vraag naar het wereldbeeld in jeugdboeken, en ik vond dat een leuke, verfrissende aanpak. Toen is mijn interesse gewekt en die is eigenlijk altijd gebleven.' Ze schreef haar eindschrijftje over de Kinderjury. 'Ik dacht tijdens colleges jeugdliteratuur altijd: wat vinden kinderen hier nou van? Waarom oordelen kinderen hoe ze oordelen? Dat resulteerde uiteindelijk in mijn kinderjury-onderzoek.'

Het is niet zo gek dat Helma graag kinderen bij haar onderzoek wilde betrekken. 'Ik heb vroe-

ger nog kleuterjuf willen worden. Maar toen ik een keer zag wat voor heksenketel het was met voorlezen in de klas dacht ik: toch maar niet.' Wel heeft ze college gegeven op de Kinderuniversiteit. 'Ik trok daar speciaal een toga voor aan, want dat maakt indruk op de kinderen. Het was echt heel erg leuk om te doen.'

Haar liefde voor kinderen heeft ook zeker bijgedragen aan haar liefde voor jeugdliteratuur. 'Kinderen, ook kleuters al, hebben veel inzicht in boeken en fictie. Tijdens een onderzoek van de Tilburgse AIO Coosje van der Pol (van wie ik de begeleider ben) werd aan vierjarigen een verhaal over het konijntje Ridder Rikki voorgelezen. De leerkracht stelde vervolgens de vraag: kunnen we bij Ridder Rikki op bezoek? Een van de kinderen redeneerde toen: kastelen bestaan wel, konijnen ook, maar konijnen in kastelen

niet. Kinderen zijn ook heel gevoelig voor ironie. Dat halen ze ook al uit een verhaal.'

Maar vinden kinderen niet gewoon alles leuk om te lezen, en is het daarom niet moeilijk om een oordeel te vellen over jeugdliteratuur? 'Nee, het ene kind is het andere niet. Net zoals bij volwassenen houdt het ene kind van het ene genre en het andere kind van het andere. En het is ook een misvatting dat kinderen vooral van makkelijke boeken houden. In een onderzoek naar welke kinderboekenschrijvers veel gelezen worden gaf een aantal kinderen aan Toon Tellegen te lezen, hoewel hij altijd wordt bestempeld als moeilijk.'

Niet alleen kinderen, maar ook hun ouders werden door Helma onderzocht. In 1990 promoveerde ze in Leiden op een onderzoek naar de rol van ouders in de literaire socialisatie van hun kinderen. 'Die rol bleek heel belangrijk. Ouders geven hun leesattitude vaak door, en voorlezen helpt ook.' Zelf hield Helma als kind ook veel van lezen, hoewel ze nooit voorgelezen is. Lachend: 'Wat dat betreft spreek ik mijn eigen dissertatie eigenlijk tegen.'

Boeken op recept

Jeugdliteratuur is volgens Helma door de tijd heen in literair opzicht verbeterd over de gehele breedte. 'Een tijd lang is jeugdliteratuur vooral een middel geweest in de opvoeding. Kinderen moesten iets leren van de verhalen, en dat ging natuurlijk ten koste van de vorm. Het waren vaak 'boeken op recept'. Ze hadden een vast format. Maar in de jaren tachtig en negentig is dit losgelaten en heeft de jeugdliteratuur zich enorm ontwikkeld. Natuurlijk worden er ook nog wel boeken op recept geschreven, zoals de boeken van Carry Slee en het nieuwe *chicklit*-genre. En deze lectuur heeft ook wel een belangrijke plek in de ontwikkeling

"Ik had gelukkig een hele goede oppas!"

van kinderen hoor. Net zoals volwassenen ook wel eens iets lichters lezen. Maar tegenwoordig is veel jeugdliteratuur minder eenduidig. Je kunt er zoveel uithalen.'

Inmiddels ligt er een carrière van twintig jaar achter haar. Hoe kijkt ze hierop terug? 'Ik vind dat het heel leuk is gegaan. Nooit had ik gedacht dat het zo zou lopen, want heel mijn middelbareschooltijd was ik ervan overtuigd dat ik journaliste zou worden. Voor mijn studie Nederlands heb ik ook

een jaar als journalist op de redactie van het *Brabants Dagblad* gewerkt. Maar dat viel zo tegen dat ik toch maar ben gaan studeren. En nu geef ik les als bijzonder hoogleraar jeugdliteratuur!' Bescheiden laat ze hierop volgen: 'Ik heb wel de tijd mee gehad hoor. Toen ik klaar was met studeren stond de jeugdliteratuur in de wetenschap eigenlijk nog in de kinderschoenen, maar er was, vooral in Tilburg, wel belangstelling voor. En in Leiden heeft misschien wel meegespeeld dat ik tien jaar jonger was dan de andere sollicitanten, en een vrouw, en bereid die drie kwart dag aan te nemen.'

Ze heeft gelukkig nog dertien jaar voor de boeg, want er is nog een hoop te bereiken. 'Ik heb al een paar pogingen gedaan om subsidie te krijgen van het NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek). Samen met twee mensen uit Vlaanderen en een uit Maastricht, werk ik aan een nieuwe onderzoeksvraag. Maar het is een competitie, hè. Zo'n onderzoeksplan moet eerst goedgekeurd worden door de universiteit, en vervolgens door NWO. In Nederland is het afgekeurd, maar nu proberen we het in Duitsland. Het zou mooi zijn als het lukt subsidie te krijgen zodat er meer wetenschappelijk onderzoek op het gebied van jeugdliteratuur kan worden gedaan. En wat ik

CV Helma van Lierop - Debrauwer

Geboren: 9 december 1955, Middelburg
Burgerlijke staat: Getrouwd met Joep van Lierop, twee zonen

Opleiding: Nederlandse taal en cultuur in Nijmegen

Carrière:

- 1985 Wetenschappelijk assistent bij de letterenfaculteit van de Universiteit van Tilburg
- 1990 Universitair docent jeugdliteratuur aan de Universiteit van Tilburg
- 1990 Promotie aan de Universiteit Leiden met het proefschrift *Ik heb het wel in jouw stem gehoord. De rol van het gezin in de literaire socialisatie van jonge kinderen.*
- 1997 Voorzitter Stichting ter bevordering van de studie van de kinder- en jeugdliteratuur
- 1998 Bijzonder hoogleraar jeugdliteratuur (Annie M.G. Schmidt-leerstoel) aan de Universiteit Leiden
- 2001 Hoogleraar jeugdliteratuur aan de Universiteit van Tilburg
- 2002 Voorzitter Theo Thijssenprijs (Staatsprijs voor jeugdliteratuur)
- 2003 Voorzitter Griffeljury
- 2005 Vice-voorzitter IBBY-Nederland (International Board on Books for Young people)

ook nog wel zou willen tijdens mijn hooglerarschap is een Nederlandse master jeugdliteratuur ontwikkelen. Want ook in Tilburg zijn het altijd basiscursussen geweest.'

Helma blijft dus voorlopig vechten voor 'haar' jeugdliteratuur. Wat vindt zij tot slot eigenlijk zelf het beste jeugdboek dat ze ooit heeft gelezen? 'Oh, dat is moeilijk. Ik denk dat ik dan toch kies voor *Alan & Naomi* van Myron Levoy. Ik las het in de zomer van 1981, tijdens mijn verlate huwelijksreis. Het gaat over een door de oorlog getraumatiseerd meisje dat niet meer praat. Haar buurjongen uit de flat helpt haar weer te praten met een buikspreekpop. Het is echt prachtig geschreven en het heeft een heel gedurfd, onverwacht slot. Ik heb het heel lang niet durven herlezen, omdat ik bang was dat het dan zou tegenvallen.'

Elzelen van den Beukel en Marijn Klok

Jeugdliteratuur moet blijven

‘Leiden had met de leerstoel een voorbeeldfunctie’

Aan het eind van dit collegejaar komt er hoogstwaarschijnlijk een einde aan het bijzonder hoogleraarschap Kinder- en Jeugdliteratuur van Helma van Lierop. De Annie M.G. Schmidt-leerstoel verdwijnt wegens het ontbreken van financiële middelen om de leerstoel voort te zetten. Een grote teleurstelling voor veel studenten Nederlands. Dit blijkt uit een enquête die *Metaal* in december heeft gehouden.

Onder de reacties bevonden zich zowel studenten die het college Jeugdliteratuur al hadden gevolgd, als studenten die dat nog van plan waren. De eerste groep was grotendeels zeer enthousiast over het vak. ‘Jeugdliteratuur is toch waar bij veel van ons studenten Nederlands de liefde voor het lezen is begonnen.’ De tweede groep is teleurgesteld dat zij het vak straks niet meer kunnen volgen. ‘Het trok me juist erg aan. Door Jeugdliteratuur koos ik voor Nederlands in Leiden!’

De respondenten zijn het duidelijk met elkaar eens: Jeugdliteratuur moet blijven. Zij voeren hiervoor verschillende argumenten aan. Zo pleiten zij ervoor dat de bestudering van jeugdliteratuur van wetenschappelijk belang is. ‘Het is immers on-

derdeel van de Nederlandse literatuur en cultuur.’ Daarnaast wijzen ze ook op het maatschappelijke belang: ‘Kinderen worden talig en sociaal gevormd door wat ze lezen. Het is daarom belangrijk om jeugdliteratuur te bestuderen.’ Ook wordt er verschillende malen een praktisch argument genoemd voor het behoud van het vak: ‘Een groot deel van de neerlandici komt later voor de klas te staan en komt op die manier in aanraking met jeugdliteratuur. Voorbereiding op deze praktijk is daarom erg zinvol.’ Als laatste wordt gewezen op het feit dat de Universiteit Leiden met de leerstoel iets bijzonders opgeeft. ‘Leiden had met de leerstoel een voorbeeldfunctie. Het is zonde om dat te verliezen.’ En: ‘Jeugdliteratuur is al vaak het ondergeschoven kindje in onderzoek. Daar moet Leiden niet aan mee gaan werken!’ In de kaders bij dit artikel citeren we twee van de reacties in hun geheel.

De meeste respondenten pleiten dus voor het behoud van de leerstoel Jeugdliteratuur in het algemeen, maar zij laten zich ook specifiek uit over de colleges van Helma van Lierop. ‘Van Lierop heeft met haar colleges mijn liefde voor de jeugdliteratuur aangewakkerd.’

Maar hoe enthousiast iedereen ook is, het ziet er toch echt naar uit dat de leerstoel voor kinder- en

Leesontwikkeling

Jeugdliteratuur moet absoluut in Leiden blijven. Ik heb het afgelopen jaar de derdejaars accentgroep Jeugdliteratuur gevolgd en dat was een van de leukste vakken die ik tot nu toe gedaan heb. Jeugdliteratuur is waar het bij veel van ons, studenten Nederlands, begint: de liefde voor lezen. Het is de eerste stap in je leesontwikkeling en die kan je niet zomaar overslaan.

Door het vak Jeugdliteratuur weet ik dat een goed kinderboek niet zomaar een simpel boek hoeft te zijn dat voor iedereen te begrijpen is, maar dat het ook interessant kan zijn voor volwassenen, omdat het ook ‘dubbele bodems’ kent en serieuze onderwerpen. Ik heb *Deesje* van Joke van Leeuwen bijvoorbeeld met veel plezier gelezen, terwijl dit verhaal grotendeels verteld wordt door de plaatjes.

Ik weet nu ook wat adolescentenliteratuur is en waarom het belangrijk is dat leraren op de middelbare school hier beter over geïnformeerd zouden moeten

worden. Jongeren kunnen niet in één keer van de ene op de andere dag overstappen op de ‘echte’ volwassenliteratuur.

Een deel van de studenten Nederlands van nu zal later voor de klas komen te staan. Hoe moet de situatie verbeteren als zij ook niet geleerd hebben wat het belang van jeugd- en adolescentenliteratuur is?

Helma van Lierops colleges waren altijd leuk en leerzaam, en ze zetten je aan het denken. Over wat een kind aankan, wanneer je een boek een kinderboek noemt of een boek voor volwassenen en hoe interessant dubbelpublieksauteurs eigenlijk zijn. Bovendien heb ik dankzij het college een dichter aan mijn favorietenlijstje kunnen toevoegen die ik daarvoor nog niet kende: Ted van Lieshout.

Jeugdliteratuur is vaak al het ondergeschoven kindje in onderzoek en media, daar moet de Universiteit Leiden zeker niet aan mee gaan werken!

Nina Verbeij, Masterstudente Nederlandse Taal en Cultuur

jeugdliteratuur verdwijnt. En dat is een groot gemis, zowel voor de universiteit, de studenten als de wetenschap.

In totaal kwamen er op de enquête 27 reacties binnen. Slechts één ervan was negatief over het behoud van de leerstoel en vond dat er in plaats daarvan meer aandacht besteed zou mogen worden ‘aan andere richtingen van moderne letterkunde, zoals poëzie of moderne literatuur van na de Tweede Wereldoorlog’. De overige studenten pleiten echter met hart en ziel voor het belang van de jeugdliteratuurwetenschap. Of, zoals één van hen het verwoordt: ‘Ik vind het excuus ‘geldgebrek’ echt een belediging voor de wetenschap.’

Pauline Hogerbeijde

Het belang van jeugdliteratuurwetenschap

De wetenschappelijke bestudering van jeugdliteratuur is in de eerste plaats van belang omdat de Nederlandse jeugdliteratuur een aantal grote schrijvers kent. Erg grote schrijvers. Over Tonke Dragt zegt Willem Jan Otten bijvoorbeeld: ‘Tonke Dragt hoort bij de groten van onze literatuur. (...) Ik denk dat Dragt een betere schrijver is dan Tolkien’.

In de tweede plaats kan via de voortdurende bestudering van jeugdliteratuur een beeld van de telkens veranderende waarden van onze maatschappij ontstaan. Aan kinderen geeft men immers (bewust of onbewust) door wat men wèrkelijk de moeite waard vindt. De bestudering van jeugdliteratuur vormt daarom een waardevolle alternatieve geschiedschrijving.

Wetenschappelijke bestudering van jeugdliteratuur zorgt ten slotte voor erkenning van het maatschappelijk belang van boeken voor kinderen. Dat belang is groot. Abdelkader Benali stelde onlangs in *Vrij Nederland*: ‘Kinderen leven in een grote wereld in grote steden en (...) zijn gewend aan vechtpartijen, jongens die messen op zak dragen en een eerwraak van tijd tot tijd’. Ze zoeken naar wegen om te overleven. ‘Literatuur kan ze bij die overlevingstocht van dienst zijn.’

Nels Fabner, tweedejaars Nederlandse Taal en Cultuur

‘Iedereen die wil leren schrijven, lijkt op elkaar’

Interview met Renate Dorrestein

Ze kondigde vooraf aan dat ze kritisch zou zijn, maar de studenten roemden haar zachtzinnige aanpak en de vele verbeteringen die ze aandroeg voor hun schrijfo opdrachten, hoe slecht die af en toe ook waren. Renate Dorrestein was van september tot met december 2007 gastschrijver in Leiden en verzorgde twee werkcolleges creatief schrijven. *Metaal* zocht haar op in Aardenhout voor een gesprek over het afgelopen semester.

delijk veel weerwoord op gegeven wordt. Mijn verwachting van de Nederlandse jongeren was dat ze buitengewoon geopinieerd zouden zijn en overal graag hun mening over geven. Die verwachting kwam uit, en dat is natuurlijk ontzettend leuk in zo'n onderwijssituatie. Je krijgt zo een heel levendige uitwisseling. Ik vond ze ook vaak verschrikkelijk eigenwijs! Soms zózeer dat ik dacht: 'Ja, kom op! Neem dit nou maar van me aan.' Maar die eigenwijsheid kwam de levendigheid en interactie ten goede.'

Ze had al diverse cursussen *creative writing* gegeven in Amerika en Frankrijk, maar nog nooit in Nederland. Wat waren vooraf haar verwachtingen van de Leidse studenten? Dorrestein: 'Ik was er heel benieuwd naar. Elders in de wereld zijn de jongeren toch anders opgevoed. Aan de Sorbonne heb ik *creative writing* gedoceerd aan Franse studenten Nederlands. Daar is gewoon geen student die zijn mond open durft te doen, omdat het Franse onderwijssysteem ontzettend repressief is. In Amerika zijn ze wel spraakzamer, maar Amerikanen hebben die *open minded*-houding van 'alles interessant vinden', zonder dat er inhoud

Nuttige instrumenten

Dorrestein's schrijvershandboek *Het geheim van de schrijver* uit 2000 bevatte het basismateriaal waaruit de schrijfster putte: 'In dat boek staat eigenlijk alles wat ik over het onderwerp weet, maar ik heb het niet in die volgorde opgedist. De deelnemers moesten namelijk ondertussen achter de schermen ook nog een verhaal schrijven. Ik

“Van andermans fouten leer je meer dan van je eigen fouten.”

De collegeopzet

In de eerste helft van de collegereeks gaf Dorrestein telkens één uur theorie en één uur met schrijfo opdrachten. Daarbuiten kregen de studenten nog twee grotere opdrachten:

1. Schrijf een kort verhaal (1000 à 3000 woorden) met de titel *Laat me niet alleen*.
2. Benader de komende tijd iedereen die je in de openbare ruimte een boek ziet lezen en neem ze een enquête af over hun leesgedrag.

De *Laat me niet alleen*-verhalen werden vanaf medio november stuk voor stuk besproken tijdens de colleges. De resultaten van de maar liefst 1300 ingevulde enquêteformulieren gebruikte Dorrestein voor de Albert Verweylezing op 22 november 2007. Die tekst daarvan is na te lezen op www.renatedorrestein.nl.

heb geprobeerd om in de eerste helft hoorcolleges zo snel mogelijk nuttige instrumenten aan te reiken om met een verhaal van start te kunnen gaan en dat te kunnen volbrengen.' Daar hadden ook de schrijfoefeningen mee te maken. Tijdens het college kregen ze een kwartier de tijd om een oefening uit te werken: 'Ik moet zeggen dat ik ze daarin verbluffend creatief en vindingrijk vond. Het is ontzettend moeilijk om onder druk gewoon in een kwartier maar wat voor je uit te moeten gaan schrijven. Maar ik vond het niveau echt boven mijn verwachtingen. Ze vonden het allemaal wel heel erg eng om het verhaal te moeten voorlezen!'

Vonden de studenten het niet lastig om onder zo'n grote tijdsdruk een verhaal op papier te zetten? Dorrestein legt uit: 'Iedereen is bang voor een *writer's block*. Maar als je jezelf dwingt om te schrijven, dan ontwikkel je een soort instrumen-

tarium om dat te kunnen doorbreken. Dat was het doel van de oefeningen. Het heeft ook goed uitpakkt, want er is niemand vast komen te zitten in zijn verhaal.'

Een van de opdrachten was: schrijf een verhaal zonder bijvoeglijk naamwoorden. Dorrestein: 'Als je die niet mag gebruiken, dan zie je het belang in van goed gekozen werkwoorden en zelfstandig naamwoorden.' Een andere opdracht behoort tot het standaardrepertoire van haar cursus en was ook in Leiden zeer succesvol: 'De situatie is als volgt: je hebt van Schiphol de verkeerde koffer mee naar huis genomen. Dat ontdek je pas thuis en je denkt: 'Shit, nee!' Ga vanaf dat punt maar verder. Dit heeft fantastische verhalen opgeleverd. De meesten hebben de neiging om iets te zeggen als 'O, heb ik dat weer, de verkeerde koffer...' Maar er was één jongen, die keerde het om:

Laat me niet alleen

"Iedereen kent een periode in zijn leven waarin de betekenis van het woord fallus hem onbekend is," begint de man te spreken. "Ook ik heb zo'n periode gekend. U ziet er echter uit alsof het woord fallus u al lang niet meer onbekend in de oren klinkt. Maar ik wil er verder niets over weten, meneer."

Dit is een fragment uit het verhaal dat Coen van Beelen voor Dorresteins werkgroep schreef. Zijn verhaal en dat van Fleur Spiekerman is te lezen op de website van Siegenbeek: www.siegenbeek.nl

'Arme koffer, nou ben je je baasje kwijt.' Die ging thee zetten voor de koffer en samen met hem op de bank televisie kijken. Heel leuk, heel vindingrijk, heel speels.'

Kwaliteitsverschil

Dorrestein had gewaarschuwd dat ze kritisch zou zijn, maar het oordeel van de studenten was eensluidend: 'Zelfs als het verhaal overduidelijk bagger was, bleef ze vriendelijk,' merkte een student op. Hoe lukt het haar om bij de zoveelste beginnersfout positief te blijven? 'Ik denk dat aanmoediging beter werkt dan afkeuring. In wat voor groep dan ook zit je altijd met een enorm intern kwaliteitsverschil. Het heeft geen enkele zin om klassikaal erop te wijzen wie het goed doet en wie het slecht doet. En omdat het voor mij heel makkelijk is om verbetering aan te dragen – bij iedere zin die niet deugt kan ik zeggen hoe je het wel moet doen – kan weleens het gevoel zijn ontstaan dat het wel meeviel met die kritiek.'

'Iedereen die wil leren schrijven, lijkt op elkaar,' stelt Dorrestein. 'Daarom heeft het klassikaal voorlezen van de verhalen ook nut. Dan merk je niet alleen dat één opdracht op vijftwintig

"Ik vond ze vaak verschrikkelijk eigenwijs!"

verschillende manieren uitgevoerd kan worden, maar je ziet ook dat iedereen dezelfde halsbrekende toeren uitvoert. Het is makkelijker om van andermans fouten te leren dan van je eigen fouten.'

'Alle deelnemers hebben iets gemeen,' zegt Dorrestein. 'Die brandende ambitie en vaak net niet genoeg talent om er echt iets mee te kunnen – hoe moet ik dat nou zeggen zonder onaardig te klinken? Ik denk dat je schrijven kunt leren, maar dat de basisvoorwaarde je eigen talent is. En daarvan is natuurlijk niet bij iedereen voldoende voorradig. Van sommigen dacht ik echt 'Dat zou best wat kunnen worden.' Maar dan moet je natuurlijk de *Ausdauer* hebben om je talent tot ontwikkeling te brengen.' Gevraagd naar haar favoriete uitwerkingen van de eindopdracht – 'Schrijf een verhaal met de titel *Laat me niet alleen*' – noemt Dorrestein de verhalen van *à la carte*-student Marieke Rozenboom, Eline Vernel, Coen van Beelen en Fleur Spiekerman: 'Marieke Rozenbooms verhaal was buitengewoon origineel. Het ging over de scheiding van een Siamese tweeling. Dat had heel makkelijk larmoyant kunnen worden, maar het was heel pittig van toon en had een magisch, meeslepend element. Eline Vernel had een bijzonder geestig verhaal waar eigenlijk het hele middendeel

uit moest. Ik weet natuurlijk niet of ze mijn adviezen heeft opgevolgd! Sommige andere verhalen waren erg goed van idee, maar wat minder van uitwerking. En bij velen heerste de gevreesde 'uitleggeritis'. Maar ook in zo'n verhaal is het een kwestie van een hele hoop wegstrepen, en dan hou je toch iets leuks over.'

De lezer

Wat hoopt Dorrestein dat de studenten bijblijft van deze colleges? 'Het voornaamste dat ik ze heb willen laten zien is dat schrijven betekent: emoties genereren bij een ander. Dat wat je zelf al schrijvende meemaakt totaal niet interessant is. Dat het gaat om het effect dat het op de lezer heeft. Dat je ervan doordrongen moet zijn dat je de lezer – om een naar woord te gebruiken – moet manipuleren. Die moet op het juiste moment lachen en huilen. Met name mensen die schrijven over gebeurtenissen uit hun eigen leven, schieten hierin nogal eens te kort.'

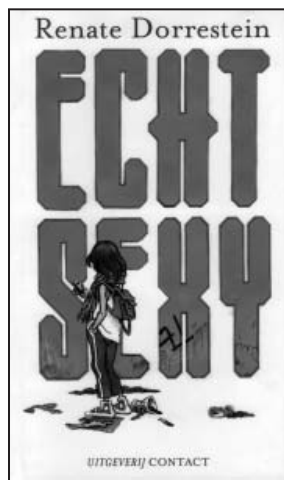
Het belang van gastschrijverschappen aan universiteiten is volgens Dorrestein groot: 'Ik vind eigenlijk dat elke universiteit een schrijfopleiding in zijn curriculum zou moeten hebben en een hoogleraar Schrijven. Ik denk dat Nederland daarin behoorlijk achterlijk is. Een schrijfopleiding biedt jonge schrijvers de mogelijkheid om in een paar jaar tijd ontzettend veel vooruitgang te boeken.'

Beginnersfouten

'Beginnende schrijvers maken altijd dezelfde fouten,' zegt Dorrestein. De top drie:

1. *Het perspectief*: 'Dat je niet meer in de gedachten van een ander personage kan kruipen als je eenmaal voor een bepaald perspectief hebt gekozen. Daar heb ik zelf ook vreselijk mee geworsteld.'
2. *De gevreesde flashback*: 'Ze zijn allemaal verzot op flashbacks. Je bent nog niet binnen in het verhaal of er komen al hele terugbeschouwingen over het verleden. Daarmee zet je de handeling in het heden helemaal stop. Een flashback moet natuurlijk wel verschrikkelijk relevante informatie bevatten wil dat gerechtvaardigd zijn.'
3. 'Maar het grootste euvel is wel *te expliciet zijn*. Niks overlaten aan de verstandelijke vermogens, het inlevingsvermogen van de lezer. Dus iets zeggen, het nog een keer zeggen en voor de zekerheid nog een keertje adstrueren.'

Nu moet je het allemaal voor een belangrijk deel zelf gaan zitten uitvinden. Het is voor beginnende kunstenaars doodnormaal om naar een academie te gaan, om daar materiaalkennis en kennis over techniek op te doen. Waarom dan niet in de letteren?'

Dorrestein waagde zich tijdens haar gastschrijverschap tevens aan een klein onderzoeksproject. Ze stuurde studenten met een vragenlijst op pad om iedereen die ze in de openbare ruimte met een boek aantroffen, te enquêteren over hun leesgedrag. Dit leverde 1300 enquêteformulieren op, die ze gebruikte als basismateriaal voor haar Albert Verweylezing. 'Ik was heel verbaasd over het consistente beeld dat daar-

uit sprak. We weten dat vrouwen meer fictie lezen dan mannen, maar we wisten helemaal niets over de waardering van leesmotieven, en dat vrouwen daarin over de hele linie hoger scoren dan mannen (op twee piepkleine uitzonderingetjes na). Ik heb nu voor toekomstige lezingen materiaal te over en kan nu voortaan roepen dat mannen geen recensenten mogen zijn. Dat zal ik ook grof gaan misbruiken.' De enquêteformulieren zijn in Leiden achtergebleven onder de hoede van Peter van Zonneveld: 'Ik ben geen statisticus en heb er dus geen enkele correlatievraag op losgelaten. Maar er zit een schat aan materiaal in voor studenten die scripties willen schrijven. Ik hoop ook dat dat gebeurt.'

Nieuwe roman

Dorrestein had gehoopt zich na afloop van het gastschrijverschap in alle rust te kunnen terugtrekken in Aerdenhout, om aan haar nieuwe roman te werken. Over de thematiek van het nieuwe boek wil ze niets loslaten: 'Ik praat nooit over werk in wording.' De Boekenweek zorgt de komende tijd echter voor een drukke agenda. Dorrestein schreef dit jaar het Boekenweekessay, over 'de derde leeftijd'. Ze zucht diep: 'Dat was een vreselijke bevalling. Het opbouwen van een sluitend betoog vind ik lastiger dan het schrijven van een roman. Bij een betoog ontbeer je de dwingende motoriek die fictie wél heeft en die je als het ware vanzelf door de pagina's doet schieten, al tijdens het schrijven. Ik vond het lastig, maar het is wel leuk geworden.' De komende tijd is volgepland met interviews en optredens in het kader van de boekenweek. 'Rustig werken aan de nieuwe roman gaat het eerste kwartaal niet meer lukken. Dat zal een beetje tussen de bedrijven door geformuleerd moeten worden.'

Suzanne de Werd

‘Ik heb ook nu niet uijt mij alderbest geschreven’

De brieven van Aagje Luijtsen uit de periode 1776-1780

‘Ik was meest mijn selver niet, lief, dooen ik dien lieve lettertijes zag, die gij met uw lieve hand had geschreeven’. Dit schrijft Aagje Luijtsen aan haar man, Harmanus Kikkert, in 1777 nadat zij een brief van hem ontvangen heeft. Twintig van Aagjes brieven behoren tot de collectie *Sailing Letters*: brieven die in beslag werden genomen nadat het schip dat ze vervoerde in handen viel van Engelse kapers. De brieven van Aagje vormden de basis voor de masterscriptie Taalkunde van Tanja Simons.

De ontroering die Aagje tentoonspreidt bij het zien van Harmanus’ handschrift is begrijpelijk, want zij heeft al sinds enkele maanden geen teken van leven meer van hem gehad. Het smachten naar een brief mag in onze tijd wat achterhaald zijn, voor Aagje gold zo’n brief als bewijs dat haar man nog in leven was. Harmanus was als stuurman in dienst bij de VOC en hij liet Aagje (en hun kinderen) tijdens diverse reizen achter in Den Burg op Texel. De enige manier om contact met elkaar te onderhouden was door middel van brieven; een nogal trage manier, want het verzenden per zeepost nam de nodige tijd in beslag. En dan was het nog maar de vraag of een brief zijn bestemming wel bereikte. Veel schepen vielen in tijden van oorlog ten prooi aan kapers, waarbij ook beslag werd gelegd op alle privé-post.

Twintig brieven van Aagje ondergingen dit lot en maken nu deel uit van de collectie *Sailing Letters*. Deze collectie omvat zo’n 38.000 Nederlandse brieven veelal afkomstig van ‘gewone mensen’ uit de zeventiende en achttiende eeuw en buitgemaakt door Engelse kapers. De voor het merendeel ongelezen brieven worden bewaard in The National Archives in Kew. Overigens: Aagjes brieven zijn wel degelijk door Harmanus gelezen en zorgvuldig bewaard. Hij droeg het steeds groter wordende stapeltje brieven tijdens zijn reizen bij zich en herlas ze waarschijnlijk keer op keer, zoals ook Aagje deed met zijn brieven. En zo kon het gebeuren dat er van Aagje wel twintig brieven zijn aangetroffen in stoffige archiefdozen. De ontdekker van Aagjes brieven, de historicus Perry Moree, heeft de brieven getranscribeerd en gepubliceerd onder de titel *Kikkertje Lief* (2003).

Deze publicatie vormde de basis voor mijn masterscriptie bij de sectie Taalkunde, waarvoor ik onderzoek heb gedaan naar de invloed van het taalonderwijs (meer specifiek: de invloed van brievenboekjes) op de brieven van Aagje. In hoeverre houdt Aagje zich aan de instructies die ge-

Doos met brieven uit de collectie Sailing letters. Foto: Marijke van der Wal.

geven worden in brievenboekjes? Verder heb ik ook nog een aantal taalkundige verschijnselen in Aagjes brieven onderzocht (zoals de dubbele en tweeledige ontkenning en de aanspreekvormen). Natuurlijk kan ik hier niet uitgebreid op alle aspecten ingaan, maar hieronder geef ik een kleine indruk van mijn onderzoek.

Briefonderwijs

Aagje en Harmanus, beiden afkomstig uit de protestantse middenklasse, hadden (taal)onderwijs genoten aan de ‘Nederduitse school’ in Den Burg. Zij hadden zowel lezen als schrijven geleerd en dat was destijds niet zo vanzelfsprekend, want voor schrijfonderwijs moest extra betaald worden. Een leerling mocht ook pas met schrijven beginnen wanneer hij of zij het lezen volledig onder de knie had. Voor de gevorderde schrijvers was er verder nog de mogelijkheid de kunst van het brieven schrijven te leren met behulp van zogenaamde brievenboekjes. Dit genre werd trouwens ook buiten het onderwijs veel gebruikt; er waren nogal wat titels in omloop. De boekjes geven de nodige instructies hoe een brief opgesteld moet

Brief van Aagje Luijtsen naar Duijns d.d. 12 december 1779. De transcriptie van deze brief is losbladig toegevoegd aan de 2e druk van Kikkertje Lief. Foto: dr. Perry Moree.

worden, gevolgd door een groot aantal voorbeelden van voornamelijk particuliere correspondentie. Dikwijls is zo'n boekje nog 'verluchtigd' met enkele bladzijden (stichtelijke) rijmpjes en raadsels. Leerlingen dienen de voorbeeldbrieven over te schrijven bij wijze van oefening en veel oefenen is de enige manier om deze kunst onder de knie te krijgen, zo wordt telkens benadrukt. Tegelijkertijd wordt de leerlingen voorbeeldig gedrag voorgespiegeld. De brieven geven namelijk ook aan hoe men zich dient te gedragen of zoals het in een van de boekjes verwoord wordt: 'waer meede sy veele dingen te gelijk sullen leeren sonder grooten arbeyt: als perfect lesen en schrijven, dichten en wel leven'. De kopjes boven de brieven zijn veelzeggend: 'Vermaninge om Godt te dienen, en met hem te beginnen', 'Dronkenschap sal men schouwen' en 'Leugen-tale sal men schouwen' (Heyman Jacobi: *Gemeene Send-Brieven*. Den Haag, 1751).

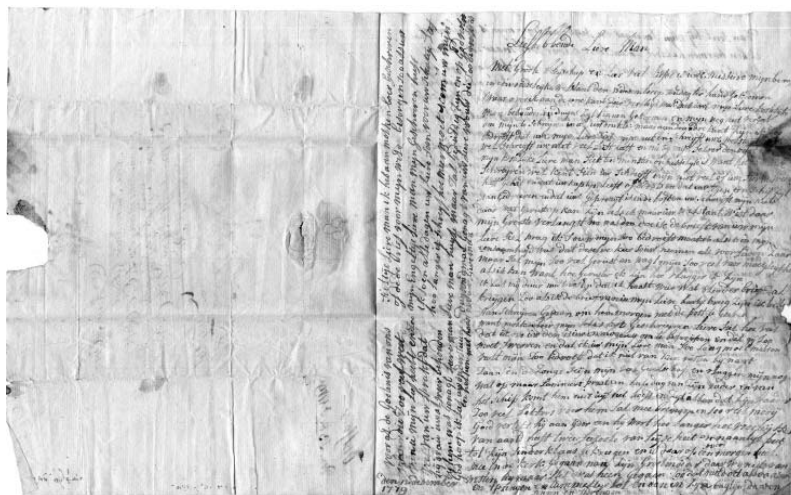
Voorschriften van de brievenboekjes

Of Aagje zich iets aantrok van deze levenslessen ben ik niet nagegaan, wel heb ik onderzocht in hoeverre zij zich houdt aan de eisen waaraan een goede brief moet voldoen. Kort samengevat (en minieme verschillen tussen de boekjes maar even negerend) komen de briefinstructies op het volgende neer. Een brief bestaat uit drie delen, te weten: het begin, het verhaal en het slot. Het begin is bedoeld om de lezer voor zich te winnen met enkele vriendelijke woorden. Het verhaal bestaat uit de kern van de zaak; de reden waarom men een brief schrijft. Tot besluit volgt dan nog een wens of een groet en

de ondertekening. Het begin en het slot bestaan vrijwel altijd uit een standaardformule waarvoor geput kan worden uit een min of meer vast repertoire. Zeer populair is de volgende: 'Ik ontbiede u hondert duysent goede nacgten, en laet u weten dat ik noch kloek ende gesont ben, (God heb lof) soo Ik verhope dat gy mede zijt.' (*Materie- ofte Spelde-Boeckken*. Utrecht, 1738.) Naast de ondertekening schrijft men de plaats en datum. Volgens de meeste brievenboekjes is het niet passend om dit bovenaan

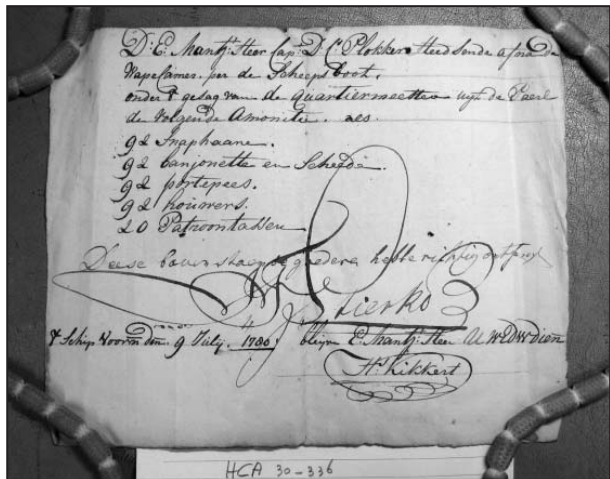
de brief te vermelden. Dat is meer iets voor handelsbrieven; duidelijk een heel andere categorie.

Een briefschrijver moet trouwens goed nadenken over de structuur en de stijl van zijn brief alvorens iets op papier te zetten, zo luidt het devies. Maar – en dat lijkt wat tegenstrijdig – er wordt eveneens het advies gegeven te schrijven 'soo 't uyt den pen valt', alsof men met elkaar praat. Helaas bovenaan de brief komt een korte aanhef te staan die bestaat uit iemands titel en eventueel de graad van verwantschap. Bijvoorbeeld: 'Myn Heer', 'Hoog Edele Welgeboren Heer' of 'Mevrouw en waarde Nigt'. In de aanhef worden geen voornamen vermeld. De boekjes geven overigens geen uitgebreide regels voor de titulatuur. De correcte aanspreektitel moest men uit andere adviesliteratuur halen. Bovendien, zo wordt in een van de boekjes opgemerkt: 'vinde geheel onnodig, om honderd bladzijden met alle die onderscheidene tytels op te vullen' (*Nieuwe handleiding tot de manier van brieven schryven*. 3e dr. Amsterdam, 1770), want onze landgenoten schrijven immers

De ommezijde van de hierboven afgebeelde brief

maar zelden aan koningen of vorsten. De epistolaire aanspreekvorm *UE* (*U Edele*) komen we tegen in boekjes die stammen uit de eerste helft van de achttiende eeuw, maar deze wordt veelal gereserveerd voor de begin- en slotformules. In het tussenliggende gedeelte gebruikt men vrijwel steeds *gy* (en het erbij behorende *u* in objectspositie). Boekjes van later datum gebruiken steeds meer de aanspreekvorm *UE* (en varianten hier-

Brief met de handtekening van Harmanus Kikkert. Foto: Marijke van der Wal.

van). Een van de boekjes schrijft het zelfs expliciet voor (zonder het overigens zelf consequent toe te passen): iemand die de titel 'Myn Heer' draagt, spreekt men aan met *UE*.

Aagjes aanpak

Aagjes werkwijze blijkt over het algemeen aardig overeen te komen met de adviezen die brievenboekjes geven. Zij hanteert diverse begin- en slotformules en die doen erg denken aan formules uit de boekjes. Een voorbeeld uit een boekje:

[...] is desen om *UE*. te adveteren dat Ick (Godt lof) in goede gesontheit ben, soo ik verstaen hebbe dat gy mede zijt, daer van Godt gedankt zy. (*Materie- ofte Spelde-Boeckken*. Utrecht, 1738.)

Aagje schrijft:

Dees is dienende om uw mijn lief te informeeren als dat ik beneffens mijn lieve kind nog in een goede staad van gesontheit zijn, God zij gedankt.

In het tussenliggende gedeelte springt Aagje van de hak op de tak, inderdaad zoals zij ook zou doen in een gesprek met haar man of in Aagjes woorden: 'Ik moet uw dog schreijven, dan verbeel[d] ik mijn nog eens tegen mijn kostelijkheid te praaten.' Aagjes aanhef is een verhaal apart. Zij ziet kans om alle twintig brieven van een andere aanhef te voorzien en negeert daarbij het voorschrift om de aanhef zo kort mogelijk te houden.

Een voorbeeld: 'Zeer Waarde Liefhebbede Lieve Man uijtverkoore Schat'.

Dan zijn er ook nog twee punten waarop Aagje haar werkwijze rigoureuus herziert. De brieven vallen namelijk uiteen in twee delen: er zijn tien brieven van de eerste reis (1776-1778) en tien brieven van de tweede (1779-1780). In de brieven van de eerste reis zet Aagje, geheel tegen de regels, telkens plaats en datum bovenaan haar brief of zij vermeldt ze in het geheel niet. In de brieven van de tweede reis staan deze gegevens netjes onderaan. Iets dergelijks geldt voor de door haar gebruikte aanspreekvormen. In de brieven van de eerste reis spreekt zij haar man voornamelijk aan met *gy* (en *u* in objectspositie). In de brieven van de tweede reis gebruikt zij *gy* echter steeds minder; zij kiest dan in subjectspositie vaker voor *u* (of *uw/uwe*). Er zijn diverse redenen te bedenken voor deze veranderingen, maar ze tonen in ieder geval aan dat Aagje tijdens het schrijven nog adviezen van iemand kreeg of misschien een boekje raadpleegde. Mijn overige bevindingen laten zien dat Aagje zich goed bewust was van de voorschriften. Zij toont zich trouwens telkens zeer bereid haar schrijfstijl te verbeteren. Verschillende passages in haar brieven onderstr open dat. Het navolgende citaat, dat deels ook dienst deed als titel voor mijn scriptie, is wat mij betreft het meest illustratief:

Ik zou ook anders wel wat beter hebben geschreven, maar het moet nu alles maar gau[w] gaan. Sleppe, gij moet mijn schrift wat toe geeven, gij moet het zoo wat half en half denken, want ik heb ook nu niet uijt mij alderbest geschreven, maar als ik wat meerder tijt heb liefste, dan zal ik het eens verbeteren als ik kan.

Tanja Simons

Met dank aan mijn scriptiebegeleidster **prof.dr. Marijke van der Wal** en aan **dr. Perry Moree** voor het ter beschikking stellen van de bij dit artikel gepubliceerde foto's.

Wie meer wil weten over de collectie *Sailing Letters* kan een kijkje nemen op de website van de Koninklijke Bibliotheek: www.kb.nl/sailingletters. Wie benieuwd is naar de inhoud van Aagjes brieven verwijs ik naar de editie van Perry Moree: *Kikkertje Lief* (Den Burg, 2003). Mijn scriptie ligt ter inzage in de bibliotheek van de Opleiding Nederlands.

In september 2008 start Marijke van der Wal dankzij subsidie van NWO met een team van twee aio's en een postdoc aan een vierjarig onderzoeksproject over dit onderwerp. Het project heeft als titel: *Letters as Loot. Towards a Non-Standard View on the History of Dutch*.

Ergens tussen schoonheid en effectiviteit ...

Zoveel alumni, zoveel carrières. Of ze nu voor de klas staan, tekstschrijver zijn of romans schrijven voor de kost, de Leidse neerlandici zijn na hun studie in de meest uiteenlopende beroepen terecht gekomen. In de rubriek *Uit het veld* komen de Leidse alumni aan het woord over hun carrière en beroep. Wat hebben ze na hun studie gedaan en welke rol speelt de studie Nederlands daarbij? In deze aflevering: Peter Jurgens.

Hoe komt een Neerlandicus bij Boer & Croon, een bureau voor 'consulting, corporate finance en management' was de ietwat verbaasd klinkende vraag van de redactie van *Metaal*. Tja, dat is een lang verhaal ...

Ik leek in de wieg gelegd om Nederlands te gaan studeren. Op mijn twaalfde al naar de KB om alles over Geerten Gossaert te weten te komen voor een spreekbeurt. Op het atheneum uitgebreide scripties over Marsman, Lampo en Carmiggelt. Met Heine en Tucholsky voelde ik meer verbondenheid dan met Zappa of Jagger. En natuurlijk was ik redacteur van de schoolkrant en had ik een eigen column.

Maar na het eindexamen toch niet voor Nederlands gekozen. Na zes jaar *in* de klas sprak levenslang *voor* de klas me weinig aan. Dan maar iets anders, en dan maar iets wat bekend stond als moeilijk: natuur- en wiskunde. Twee jaar later kroop het bloed echter waar het niet gaan kan en ben ik alsnog Nederlands erbij gaan doen.

Thuiskomen

Het voelde als thuiskomen. De vakken, de docenten, de studenten, de sfeer, de locatie (in de voormalige wolfabriek aan het Levendaal ... geen plek ter wereld leek mij geschikter voor literaire bespiegelingen). Warme herinneringen en blijvende inspiratie brachten de scherpte van Hans Gomperts (moderne letterkunde), de bevologenheid van Max de Haan (middeleeuwen) en de eruditie van Sonja Witstein (renaissance). Maar ook Cor van Bree, Ludo Jongen en diverse anderen brachten zienswijzen naar voren die een leven lang meegaan. Ik voelde me vakinhoudelijk als een vis in het water. Na het kandidaats nodigde Harry Scholten me uit om student-assistent moderne letterkunde te worden. In die tijd een aanstelling voor tweeënhalf dag per week en een opstap naar een promotieplaats.

Maar het bloed was verder gekropen. Ik was inmiddels ook bedrijfskunde gaan studeren aan de Interfaculteit in Delft, als een vervolg op het eerder behaalde kandidaats bij natuur- en wiskunde. De wereld der letteren boeide, de wereld van het bedrijfsleven eveneens. Bovendien gaf bedrijfskunde een breed carrièreperspectief.

Wat me er overigens niet van weerhield om twee jaar later toch voor een paar jaar het onderwijs in te gaan. Op het Maerlant Lyceum in het Haagse Benoordenhout gaf ik eerst economie en later ook Nederlands. Het was als een romantische roeping. Een jonge docent op een school zoals een school bedoeld leek. Met roemruchte leerlingen: Mark Rutte alert en scherp in 5-atheneum en Frederique Huydts en Frederique van der Wal dromerig in 4-atheneum.

Het was een drukke levensfase met op een gegeven moment 23 lessen per week en dan ook nog

Peter Jurgens studeerde Nederlands van 1975 tot 1982. Hij woont samen en is vader van twee zonen van 16 en 14 jaar.

twee afstudeerscripties te maken. Maar je bent jong en je kunt wat hebben. Het lukte om binnen twee jaar eerst een scriptie voor bedrijfskunde te maken over de organisatie van krantenredacties. En vervolgens voor Nederlands over de relatie tussen wereldbeeld en vertelstructuur in *Zomer te Ter-Muren* van Louis Paul Boon. Met als sympathieke en stimulerende begeleider Eep Francken, die me uiteindelijk een negen gaf (waar ik nog steeds een beetje trots op ben).

Steken

Lesgeven was niet voor altijd bedoeld, maar voor je het weet blijf je erin steken. Een paar goede vrienden haalden me echter over om eens verder te kijken. Maar naar wat? De rijksoverheid sprak me aan vanwege de complexe vraagstukken en de vaak breed ontwikkelde mensen op hogere posities, maar ook het bedrijfsleven trok met zijn dynamiek, uitstraling en ambitie.

Uiteindelijk werd het PTT, op het grensvlak dus van publiek en privaat. Binnen de financieel-economische hoofddirectie begeleidde ik het proces van het opstellen van het meerjarenplan voor

PTT Post en schreef en redigeerde ik teksten. Daarnaast beoordeelde ik investeringsvoorstellen (nieuwe sorteercentra, nieuwe computersystemen, personele uitbreidingen etc.) op hun kosten/baten. Terugkijkend: twee jobs waarin je een mooi zicht krijgt op hoe het gaat in grote organisaties.

Hoe boeiend ook, werken in een grote bureaucratie was uiteindelijk niets voor mij. Na twee jaar stapte ik over naar een management-consultancy-bureau. Het kantoor adviseerde bedrijven en overheden over hun strategie, topstructuur en aansturing. Acht jaar lang kwam ik over de vloer bij zeer uiteenlopende ondernemingen (kartonfabrieken, computerbedrijven, scheepswerken, hoogovens, banken, uitgeverijen, bouwbedrijven, retailers) en instellingen (gemeenten, onderzoeksinstituten etc.). Geweldig interessant, zeker in de eerste periode. Maar het denken wordt gedomineerd door een paradigma waarbinnen kwaliteit, effectiviteit en efficiency de hoogste waarden lijken. Gevolg was dat het schone, het ware en het goede, waar proza en poëzie toch over gaan, voor mij steeds meer naar de achtergrond verdwenen.

Echter zonder helemaal uit zicht te raken. Geleidelijk aan kwamen vragen over interne communicatie rond reorganisaties en veranderprojecten meer en meer naar mij toe. Ik ging me er zelfs wat op toeleggen, schreef een paar keer in kranten en tijdschriften over 'management by communication' en dacht steeds meer na over hoe je mensen in organisaties raakt en in beweging krijgt, hoe je ze een gevoel van zingeving en trots kunt geven.

Overstap

Dit leidde tot een overstap naar een strategisch PR/PA-bureau, Burson-Marsteller, dat wereldwijd opereert. Ik werd managing director van het dertig man tellende Nederlandse kantoor. Opnieuw had ik een ervaring van thuiskomen. Hoe zet je bedrijven op de kaart, hoe zorg je dat de buitenwereld vertrouwen in een onderneming heeft, haar producten herkent en erkent, haar aandelen wil kopen, er wil werken? Hoe positioneer je een organisatie naar alle stakeholders, hoe krijg je grip op de beeldvorming, wat betekent een nieuwe positionering voor de externe en interne communicatie, en wat voor de werkwijze, de mensen, de producten en diensten? Communicatie-advisering gaat over strategie en

over mensen, over denken en over inleven, over analyses en over creativiteit. Het doet een beroep op bèta-achtige analytische en conceptuele vaardigheden, op gamma-achtige inzichten in mensen, teams en organisaties, en op alpha-achtige vaardigheden en inzichten waardoor je weet hoe je mensen kunt raken.

Negen jaar geleden stapte ik over naar mijn huidige bedrijf, Boer & Croon, een bureau voor consultancy en interim-management met zo'n 400 mensen en een kantoor in Amsterdam. Sinds zeven jaar ben ik ook venoot. De maatschap telt dertien leden en de vergaderingen doen vaak denken aan die van het bestuur van een studentenvereniging. Samen plannen maken, de financiën wat in de gaten houden, zorgen dat je voldoende en goede nieuwe mensen aantrekt en er een stevig glas bier bij drinken. Maar bovenal je met elkaar 'eigen baas' voelen.

Binnen het bureau heb ik de verantwoordelijkheid voor een zelf opgestarte business unit die zich volledig op strategische communicatieadviesing toelegt. Met twintig senior professionals werken we voor bedrijven als TNT, Heerema, Heijmans, KLM, KPN, Delta Lloyd, C&A, maar ook voor het ABP en PGGM, enkele ministeries en zelfs voor de RVD. Onze brochure meldt dat we ons bezighouden met 'positionering, reputatiemanagement en alignment'.

Tintelingen

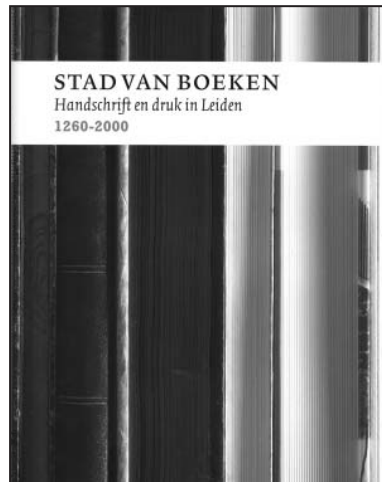
En de neerlandistiek? In indirecte zin draagt zij bij aan een besef van wat de kern van communiceren is, van wat goede teksten zijn, van wat goede woorden zijn. In directe zin gaat zij weer meer en meer voor me leven, hoewel verbreed met geschiedenis en filosofie. Zo heb ik het afgelopen jaar werkelijk genoten van recent verschenen biografieën over Jacques Bloem, Van Oldebarnevelt, de gebroeders De Witt en Hugo de Groot en een wat oudere over Erasmus. En ook het verzamelde werk van Jacques Perk en van C.O. Jellema leidden weer tot oude tintelingen. De komende jaren zal deze belangstelling groter worden, verwacht ik. De studie Nederlands draagt daar nog steeds veel toe bij. Als inspiratiebron, als basis en als kader.

Peter Jurgens

Een stad met een ziel

Berry Dongelmans is één van de vijf auteurs van het lijvige overzichtswerk *Stad van boeken* en de gelijknamige tentoonstelling in Stedelijk Museum De Lakenhal. Rick Honings, aio Moderne Letterkunde, bezocht de tentoonstelling en recenseerde het boek.

Toen de Zwitser Albrecht von Haller in de jaren 1725-1727 bij Herman Boerhaave medicijnen studeerde, viel het hem op dat Leiden een echte boekenstad was. In zijn dagboek schreef hij: 'Weil ich eben von Büchern schreibe, so fällt mir ein, daß an keinem Orte der Welt so viel Leute von Büchern leben als in Leyden. Ganze Straßen sind voll Buchhändler, und alle Winkel voll Drukereyen.' Leiden neemt in de boekgeschiedenis een bijzondere plaats in. Vanaf de middeleeuwen kende de stad een bruisende boekcultuur, waar werken geschreven, geproduceerd, verhandeld en gelezen werden. De sporen van meer dan zevenhonderd jaar boekgeschiedenis liggen op verschillende plaatsen in de stad voor het oprapen. In de Leidse universiteitsbibliotheek en in het Regionaal Archief wordt een unieke collectie Leidse handschriften en drukken bewaard. Ook andere archieven, zoals dat van de Koninklijke Bibliotheek, bevatten Leids materiaal. Voor de tentoonstelling *Stad van boeken, Zeven eeuwen lezen in Leiden*, die van 22 februari tot en met 1 juni 2008 in Stedelijk Museum De Lakenhal te bezichtigen is, werden allerlei bijzondere stukken bijeengebracht. Het resultaat mag er zijn: een ruim opgezette, unieke tentoonstelling en een uitvoerig overzichtswerk: *Stad van boeken, Handschrift en druk in Leiden, 1260-2000*.

Topstukken

Wie de tentoonstelling bezoekt, wordt getroffen door de grote variëteit aan stukken. Aan de hand van tweehonderd bijzondere, spraakmakende, maar soms ook doodgewone boeken, wordt de bezoeker door zeven eeuwen Leidse boekgeschiedenis geleid. Voor de boekenliefhebber is het een feest der herkenning, hoewel er ook nog veel te ontdekken valt. Drukken en handschriften die vaak genoemd worden, maar die hij nog nooit had gezien, kan hij nu eindelijk eens met eigen ogen bewonderen. Zo zijn daar de vriendenboeken van

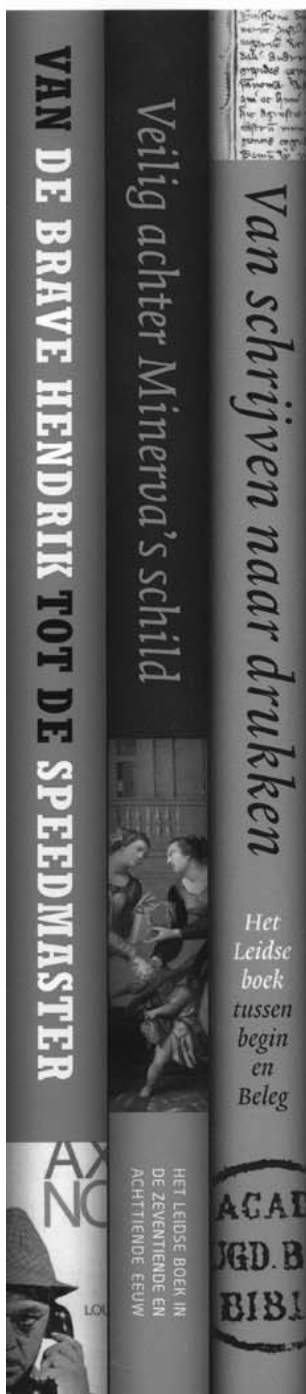
twee Leidse helden: Janus Doussa en Jan van Hout. Vooral de geïllustreerde bijdrage van Van Hout in het vriendenboek van Doussa is geweldig om te zien. Tot de verbeelding spreken ook de brieven die tijdens het Leids Ontzet per duivenpost werden verstuurd; de gaatjes in de documenten getuigen daar nog van. Ook op het gebied van de middeleeuwse letterkunde bevat de tentoonstelling topstukken. Het is fascinerend dat een oorkonde uit 1266 – een van

de oudst overgeleverde documenten van Leidse bodem – de tand des tijds heeft doorstaan en thans wordt getoond. Dat geldt evenzeer voor het reusachtige koorboek van de Pieterskerk uit het midden van de zestiende eeuw, dat ondanks de beeldenstorm en de komst van het calvinisme ongeschonden bleef. Bijzondere stukken zijn verder het *Discours de la méthode*, het in Leiden uitgegeven debuut van René Descartes dat in 1637 verscheen, evenals een Statenbijbel uit datzelfde jaar. Natuurlijk is ook *De Brave Hendrik* van Nicolaas Anslin te zien, het meest herdrukte kinderboek van de negentiende eeuw met de bekende beginregel: 'Kent gij Hendrik niet, die altijd zoo beleefd zijnen hoed afneemt als hij voorbij gaat?' Het boek was de absolute bestseller van uitgeverij Du Mortier, en beleefde in 1877 de zestigste druk. Interessant is verder het nationaalsocialistische weekblad *Volk en Vaderland* (1933-1944), dat in Leiden werd gedrukt. Het bevat talloze advertenties van sympathiserende bedrijven, die niet met naam en toenaam genoemd wilden worden en daarom schuilgingen achter een nummer, zoals tegenwoordig in contactadvertenties gebeurt.

De tentoonstelling als geheel is prettig en overzichtelijk ingericht, in drie delen: middeleeuwen, zeventiende en achttiende eeuw, en negentiende eeuw tot heden. Bovendien wordt er gebruik gemaakt van de moderne middelen, zoals een *audio- en videotour*. Zo kan de bezoeker bij het portret van de jonggestorven zeventiende-eeuwse geleerde Johannes Thysius een digitale rondleiding maken door de Bibliotheca Thysiana aan het Rapenburg. En als het gaat over de werkomstandigheden bij uitgeverij Sijthoff aan het einde van de negentiende eeuw, wordt de bezoeker getraakteerd op enkele – voor de gelegenheid ingesproken – in-

STAD VAN BOEKEN

interviews met werkgevers en werknemers. Het brengt de tentoonstelling nóg meer tot leven als we een Leidenaar horen vertellen over zijn lange werktijden. In de zomer werkte een letterzetter vaak van zes uur 's morgens tot acht uur 's avonds. Het werk in de uitgeverij was bovendien zwaar en ongezonder.

Naslagwerk

Na een bezoek aan de Lakenhal kan de boekenliefhebber zich laven aan het werk *Stad van boeken*, dat ter gelegenheid van de tentoonstelling verscheen. Het bestaat net als de tentoonstelling uit drie delen, die allemaal een andere lay-out hebben en door verschillende vormgevers zijn opgemaakt. Een overeenkomst is de overstelpende hoeveelheid kleurenillustraties, die het tot een feest maken om in het boek te lezen en te bladeren. Daarnaast vormen de drie delen samen, dankzij de vele feitelijke informatie, een nuttig naslagwerk. Het bevat allerlei anekdotische kaderteksten over bijzondere Leidse zaken en gebeurtenissen, zoals de instorting van de toren van de Pieterskerk in de nacht van 4 op 5 maart 1512 en de verdediging van de slavernij door de (zwarte!) student Jacobus Elisa Johannes Captein in zijn proefschrift uit 1742.

Het eerste deel, over de middeleeuwen, dat geschreven is door André Bouwman en Ed van der Vlist, maakt duidelijk dat de overgeleverde stukken uit deze tijd vooral van ambtelijke, gerechtelijke en religieuze aard zijn. Er zijn nauwelijks 'literaire' teksten bewaard gebleven. Dat dit wel anders is voor de zeventiende en achttiende eeuw ('het Gouden Tijdperk van het Leidse boek') laat Paul Hoftijzer zien in het tweede deel. De stichting van de universiteit gaf een belangrijke impuls aan het Leidse boekwezen. Er werd zelfs een speciale academiedrukker aangewezen, die het drukwerk voor de universiteit verzorgde. Daarnaast waren er vele andere boekhandels, die vrijwel allemaal in de buurt van het Rapenburg – het centrum van de academische wereld – waren gevestigd. Het opkomende genootschapsleven in de tweede helft van de achttiende eeuw gaf eveneens een stimulans aan het Leidse boekenbedrijf. In het laatste deel van het boek, 'Van De Brave Hendrik tot de Speed Master', geschreven door Berry Dongelmans, staan de negentiende en twintigste eeuw centraal, waarin boekhandel en uitgeverij verder gemoderniseerd, geprofessionaliseerd en gespecialiseerd werden. Aan de hand van sprekende voorbeelden en opmerkelijke boeken loodst Dongelmans ons door deze periode heen om te eindigen bij het digitale tijdperk. Tussendoor krijgen we veel informatie over Leidse boekhandelaars en -winkels uit het heden en het verleden.

De tentoonstelling en het boek bewijzen dat er in Leiden tot op de dag van vandaag bijzondere boekactiviteiten worden ontplooid, en dat is een goed teken. Immers, zoals Cicero al schreef: 'Een kamer zonder boeken is als een lichaam zonder ziel', en dat gaat ook op voor een stad.

Rick Honings

André Bouwman, Ed van der Vlist, Berry Dongelmans [e.a.]: *Stad van boeken. Handschrift en druk in Leiden 1260-2000*. Leiden: Primavera Pers & Uitgeverij Gingko, 2008. ISBN 978-90-5997-054-0. € 39,50. 471 p. Verschenen ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Stad van boeken. Zeven eeuwen lezen in Leiden'. Stedelijk Museum De Lakenhal, tot en met 1 juni 2008.

Stad van boeken Zeven eeuwen lezen in Leiden

Stedelijk Museum De Lakenhal Leiden

22-02 t/m 01-06 2008

Adopteer een dispuut!

Gezocht: een aantal enthousiaste letterenstudenten (studiegenoten, vrienden, huisgenoten) voor een literaire 'club', om avonden te vullen met lezingen, discussies, wijntjes en goede gesprekken.

Aangeboden: Een literair dispuut met een illustere voorgeschiedenis. Het Leidse letterendispuut Literis dreigt uit te sterven!

Literis werd opgericht in 1872 als een studiegenootschap voor classici, maar al snel ontwikkelde het zich tot een algemeen letterkundig dispuut met zowel wetenschappelijke lezingen als literaire voordrachten (vooral ook eigen werk!). Grootheden als de dichter Leopold (ca. 1888), de historici Jan Romein en Annie Verschoor (1918-1920), de dandy Gerard Goudriaan (jaren '40), NRC-columniste en schrijfster Ileen Montijn (jaren '70) en recenter de succesvolle jonge schrijver Christiaan Weijts (1995-1999) waren ooit lid van dit dispuut, dat ook diverse docenten (Ariane van Santen, Korrie Korevaart, Ton van der Wouden en Eep Francken in de Opleiding Nederlands alleen al) en hoogleraren tot haar leden mocht rekenen.

Er is een prachtige oude kist met voorzittershamer, een mooi kathederschaep waarop tijdens de vergadering kaarsen branden en een door de tijd aangevreten vaandel – alledrie uit de tijd van Leopold. Ook is er een krat met archiefmateriaal en foto's van de afgelopen twintig jaar dispuutsgeschiedenis – meer archiefmateriaal, de originele wet en veel foto's worden bewaard in het Leids Gemeentearchief.

De Literisavonden bleven altijd gezellig, met lezingen, voordrachten, wijn en 'nabroodje', maar het ledental werd alsmal kleiner en kleiner, tot er uiteindelijk maar één actief lid overbleef... De situatie is zó ernstig dat het dispuut nu op sterven na dood is. De enige oplossing is adoptie door een nieuwe frisse club letterenstudenten. Dus:

Adopteer dit dispuut met je vrienden/studiegenoten/huisgenoten. Maak er weer een levendige club van met discussies over literatuur, politiek, seks en studie, en voorkom dat we kist, kathederschaep en vaandel voorgoed naar het Gemeentearchief moeten brengen.

Red Literis!

Interesse? Meld je bij Suzanne de Werd.
s.v.de.werd@let.leidenuniv.nl;
 P.N. van Eyckhof 1 (1167), k. 106b

Lea Dasberg als inspirerende leermeester

In 1975 begon ik aan mijn studie Nederlandse taal- en letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, tegenwoordig de Radboud Universiteit. Tot het begin van de jaren zeventig was de wetenschappelijke aandacht voor jeugdliteratuur vrijwel nihil. Na de dissertaties van Pomes over Van Alphen in 1908 en die van Wirth over kinderpoëzie in 1926 was er, in ons land althans, nauwelijks meer sprake van serieus onderzoek naar jeugdliteratuur. Dat veranderde echter snel. In toememende mate was er kritiek op het beeld van de werkelijkheid in jeugdboeken. Er werden werkgroepen jeugdliteratuur in het leven geroepen die de bestaande jeugdliteratuur scherp veroordeelden en opriepen tot jeugdboeken die een betere afspiegeling vormden van de werkelijkheid. De werkgroepen waren echter niet de enigen die actief waren op het gebied van de jeugdliteratuur. Neerlandici, sociologen en pedagogen toonden om verschillende redenen eveneens interesse voor het kinderboek. De diversiteit aan invalshoeken was groot en er ontstond behoefte aan overzicht en samenwerking. Er werden speciale tijdschriften voor jeugdliteratuur in het leven geroepen en op academisch niveau werd de samenwerking gerealiseerd in de interuniversitaire Werkgroep Kinder- en Jeugdliteratuur, een initiatief van de eerste bijzonder hoogleraar kinder- en jeugdliteratuur in Nederland, prof.dr. Ria Bauer-van Wechem. Zij is vier jaar hoogleraar kinder- en jeugdliteratuur geweest en haar inzet om jeugdliteratuur in Nederland academisch op de kaart te zetten heeft mij zeker geïnspireerd toen ik zelf in Leiden werd benoemd tot bijzonder hoogleraar jeugdliteratuur.

Lea Dasberg

Belangrijke stem

Als student en later als (beginnend) onderzoeker heb ik echter mijn inspiratie gevonden bij Lea Dasberg, eveneens een sleutelfiguur in de jaren zeventig. Lea Dasberg heeft ook een actieve rol gespeeld in de initiatieven die werden ontplooid

om van de jeugdliteratuur een wetenschappelijke discipline te maken. Het belang van haar bijdrage is van meet af aan onderkend. Peter van den Hoven en Eric Hulsens (1982:104) noemen haar 'een belangrijke stem in de discussie over kinderliteratuur en in de ontluikende universitaire jeugdliteratuurstudie'. Enkele jaren later typeert Anne de Vries (1989:251) Lea Dasberg als 'een markante figuur in de discussie van deze periode'.

Ze heeft in tal van publicaties haar visie op 'jeugd' en 'jeugdliteratuur' verwoord, maar voor mij persoonlijk waren *Grootbrengen door kleinhouden* uit 1975 en *Het kinderboek als opvoeder* uit 1981 het belangrijkste. Het eerste boek las ik tijdens mijn studie Nederlands op het moment

dat ik koos voor de specialisatie jeugdliteratuur (de Katholieke Universiteit Nijmegen was op dat moment de enige universiteit in Nederland waar je aan een Letterenfaculteit op jeugdliteratuur kon afstuderen). Deze historisch-pedagogische studie was voor mij in die tijd een *eye-opener* en verschafte mij nieuwe inzichten in het ontstaan van 'jeugdland': een 'pedagogische provincie' waarin goed voor kinderen werd gezorgd en waarin ze onbekommerd moesten genieten en waarin ze moesten leren voor later. Keerzijde van 'jeugdland' was echter een toenemende infantilisering van het kind. Hoewel nadien het belang van deze bestseller voor de historische pedagogiek is gerealiseerd (Depaepe, 2000), versterkte het voor mij de al bestaande interesse voor jeugdliteratuur.

Met beide handen

Het kinderboek als opvoeder verscheen zoals gezegd in 1981. Ik was net afgestudeerd en gaf Nederlands op vwo en havo. Naast volwassenenliteratuur las ik nog steeds jeugdboeken. Het boek van Dasberg, dat een verslag is van vijf jaar onderzoek, versterkte bij mij de al aanwezige wens om ook zelf onderzoek naar jeugdliteratuur te kunnen doen en vanaf dat moment heb ik mijn

ogen en oren opgehouden voor mogelijkheden voor academisch jeugdliteratuuronderzoek. Toen zich in 1985 die kans zich voordeed aan de Katholieke Hogeschool Tilburg, nu Universiteit van Tilburg, heb ik die met beide handen gegrepen.

Wat was het dan dat mij zo inspireerde in het boek en uiteraard ook in de auteur-onderzoeker Lea Dasberg? Er is immers veel kritiek op het boek geweest: op de opzet (geen duidelijke samenhang tussen het theoretische en empirische deel), het grote aantal doelstellingen en de methode van onderzoek. Die kritiek is op hoofdpunten terecht. Wat ik echter bijzonder vond, was de open en kwetsbare opstelling van Dasberg ten aanzien van de opzet en uitvoering van het onderzoek. De verkeerde keuzes die voor wat betreft de onderzoeksmethode zijn gemaakt, worden uitvoerig beschreven. Daarmee heeft zij het haar critici gemakkelijk gemaakt. Maar belangrijker voor mij en voor de studie van de jeugdliteratuur is dat zij een aantal methodologische valkuilen zichtbaar heeft gemaakt voor jeugdboekenonderzoekers die na haar kwamen.

Maar vooral de persoonlijke visie op kind en boek die Dasberg in *Het kinderboek als opvoeder* uitwerkt, is voor mij een bron van inspiratie geweest.

Haar opvattingen over 'het kinderboek als verborgen plaats' en over grensverleggende kinderboeken (grensverleggend zowel voor wat betreft de inhoud als de taal) waren en zijn mij uit het hart gegrepen.

Helma van Lierop

Literatuur

- Depaepe, M. (2000), "Grootbrengen door kleinhouden". Over de historische en pedagogische betekenis van een bestseller uit de Nederlandse pedagogische historiografie.' In: Dekker, J. & B. Levering (red.), *Het grote Dasberg-debat*. Amsterdam, Boom.
- Hoven, P. van den & E. Hulsens (1982), 'Gesprek met Lea Dasberg'. In: Hulsens, E. (red.), 'Slaap kindje slaap, je moeder is een schaap...Over kindercultuur', *Heibel*, XVII, 1, p. 103-114.
- Vries, A. de (1989), *Wat beten goede kinderboeken? De theoretische opvattingen over kinderliteratuur en de praktijk van de boekbeoordeling in Nederland 1880-1980*. Amsterdam, Querido.

Bij de Stichting Neerlandistiek Leiden verschenen in de afgelopen jaren:

SNL-reeks :

12. Peter Burger & Willem Koetsenruijter. *Mediahypes en moderne sagen. Sterke verhalen in het nieuws*. 2004. ISBN 90-807276-5-2; 156 p. € 20,00 (€ 17,50).
13. Jacqueline Bel, Eep Francken & Peter van Zonneveld (red.). *Land van lust en weelde. Italië, Nederland en de literatuur. Voor Ton Anbeek ter gelegenheid van zijn afscheid als Leids hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde*. 2005. ISBN 90-807276-8-7; 152 p. € 22,50 (€ 20,00).
15. Matthias Hüning, Ulrike Vogl, Ton van der Wouden & Arie Verhagen (red.). *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. 2006. ISBN 10 90-78531-02-9 / 13 978-90-78531-02-9; 294 p. € 29,50 (€ 25,00).
16. Antoine Braet. *De anatomie van overtuigingskracht. Verzamelde lessen over klassieke en moderne toespraken (en enkele andere wervende genres)*. 2007. ISBN 978-90-78531-03-6; 225 p. € 25,00 (€ 22,00).
17. Korrie Korevaart, Henrike Jansen & Jaap de Jong (red.). *Het woud van de retorica. Bundel voor Antoine Braet bij zijn afscheid van de Opleiding Nederlandse taal en cultuur van de Universiteit Leiden*. 2007. ISBN 978-90-78531-05-0; 260 p. € 28,00 (€ 25,00).

Van Selm-lezing :

16. Werner Waterschoot. *Naar eigen smaak. Individualisering van het gedrukte boek in de zestiende en zeventiende eeuw*. 2007. ISBN 978-90-78531-04-3; 32 p. € 11,50 (€ 10,75).

U kunt in het bezit komen van bovenstaande uitgaven door het desbetreffende bedrag over te maken op postbankrekening 3881447 van de Stichting Neerlandistiek Leiden, Postbus 9515, 2300 RA Leiden, o.v.v. de gewenste titel(s). Gelieve bij uw betaling op de overschrijving uw naam en adres te vermelden. Voor leden van de alumnivereniging Siegenbeek geldt de voordeelprijs. Zie voor andere uitgaven www.nederlands.leidenuniv.nl onder Onderzoek.

Ik werd geboren

Ik werd geboren
en iemand kwam aansjokken, zette een ladder
tegen mij aan en klom naar boven
met op zijn rug mijn ziel en mijn gedachten.

Het begon te regenen
en hij sprong naar beneden, holde weg
om te schuilen, riep nog over zijn schouder:
'Wees gelukkig! Wees maar gelukkig!'

De zon verscheen,
maar er klom niemand meer naar boven.
Niemand legde uit hoe ik mijn gedachten
moest gebruiken,
niemand bracht schaduw,
niemand haalde de ladder weg,
niemand zei dat er niemand meer zou komen.

Toon Tellegen

Uit: *Daar zijn woorden voor* (2005)